

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

BONA GÁBOR

Az 1848/49-es szabadságharc örmény hősei

A kötet megjelenését támogatták:

Fővárosi örmény Kisebbségi Önkormányzat

Belváros-Lipótváros Örmény Kisebbségi Önkormányzat

XI. Kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

© dr.Bona Gábor, 1995

A borítón Lázár Vilmos és Kiss Ernő portréja
(a Hadtörténeti Intézet és Múzeum gyűjteményéből).

ISBN 963 03 3946 3

Országos Örmény önkormányzat

Felelős kiadó: Avanesian Alex

A kiadványt gondozta: Moldován Domokos

A kiadásban közreműködött: Kornétás Kiadó

Felelős vezető: Pusztay Sándor

Felelős szerkesztő: Köves István

Borítóterv, tipográfia: Gáspár Imre

Szedés és nyomás: Reprográf Nyomdaipari Kft.

Felelős vezető: Nyitrai Zoltán

Terjedelem: 3 A/5 ív

Az örménységnek ez a magyar nemessé vált része erősen fogékony volt a liberalizmus és a polgári átalakulás szükségességét valló tanokra. Ez feltehetően annak volt köszönhető, hogy még a harmadik-negyedik generáció körében is élt az erdélyi örmény kézműves-kereskedő társadalomból való származás tudata. Ezért is találhattak és találtak utat könnyen a magyar nemesség liberális szárnyához, mely a reformkor küzdelmeit, majd a forradalmat és szabadságharcot vezette.

ORSZÁGOS ÖRMÉNY ÖNKORMÁNYZAT BUDAPEST,

1995

A SZABADSÁGHARC ÖRMÉNY HŐSEI

Köztudott, hogy a '48-as szabadságharc 1849. október 6-án mártírhalált halt tizenhárom katonai vezetője közül kettő, Kiss Ernő és Lázár Vilmos örmény eredetű családból származott, s megemlékeznek lexikonjaink a függetlenségi küzdelem egy harmadik örmény születésű hősről, Czecz János tábornokról is, aki később Dél-Amerikában „szerzett becsületet a magyar névnek”.

Az már kevésbé ismert, hogy Magyarország örmény, illetve örmény eredet-tudatát őrző polgárai 1848/49-ben lélekszámukat és erejüket szinte meghaladó mértékben támogatták a magyar nemzet küzdelmét, noha Jóllehet, a magyarországi örmények története tudós kutatói, Avedik Lukács, Lukácsy Kristóf, Szongott Kristóf stb. ma már klasszikusnak számító munkái erre vonatkozóan számos adatot tartalmaznak.

Tőlük (is) tudjuk, hogy a két, akkor szinte kizárólag örmények lakta erdélyi város, Szamosújvár és Erzsébetváros követői 1848 tavaszán lelkesen támogatták az erdélyi országgyűlésen Magyarország és Erdély unióját; hogy 1848 júniusában, amikor fedezet kellett a kibocsátott Kossuth-ban-kók számára, miként nyitották meg az említett két városon kívül pénztárcáikat Erdély-szerte — különösen Kolozsvárott — a gazdag kereskedő, s a kevésbé tehetős örmény honpolgárok, adakoztak önként a honvédelem céljaira, a „haza oltárára”.

Ugyancsak e szerzők bizonyítják számunkra, milyen állhatatosan ragaszkodott a magyar kormány hűségéhez szóval és tettel, fogadta a megkönnyebbülés érzésével és terített asztallal Szamosújvár és Erzsébetváros polgársága felszabadítóként 1848. december végén, illetve 1849 márciusában Bem tábornok bevonuló honvédéit. S miként kellett ezért fizetniük a szó szoros értelmében: Úrban császári ezredes 40 ezer forintnyi sarcot vetett ki Szamosújvárra, s hasonló megtiszteltetésben lett része Erzsébetvárosnak is, s átvitt értelemben: a két városban a császáriak több ízben rendeztek szabadrablást.

Szólnak arról is, miként teljesítette Szamosújvár természetes humán emberbaráti kötelességként, de a szabadságharc és a magyarság ügyétől elválaszthatatlanul az önként vállalt feladatot, mintegy 200 járai, felvinci és nagyenyedi menekült falai közé fogadását és eltartását, akiknek családi tűzhelye a román felkelés áldozatául esett.

Arra vonatkozóan azonban már jóval kevesebb adat szerepel e művekben, hogy Magyarország örmény lakosai 1848/49-ben a vérükkel is öntözték azt a földet, melyre őseik vagy 170 évvel korábban betelepedtek. Erzsébetváros például az 1848 júliusától szerveződő 11. (kolozsvári) honvédszászlóaljba már ekkor 24 önkéntes adott - mintegy 2200 főnyi lakosságából. A 4 ezer főt meghaladó lakosságú Szamosújvár 1849. január második felében pedig a kivetett kvótát — minden 127 lakos után 2 újonc — messze meghaladva, 63 katonát állított ki a 73. (kolozsvári) honvédszászlóaljhoz.

A magyarországi örménység azonban nemcsak e két város lakosságából állott. A korabeli statisztikák szerint 1848-ban Magyarország és Erdély örmény lakosainak száma mintegy 12 ezer főt tett ki. Zömük ugyan Szamosújvárott és Erzsébetvárosban összpontosult, de több száz fős örmény közösség működött ekkor még Gyergyószentmiklóson és Csíkszékfőn, és a szász városok kivételével szinte Erdély valamennyi városában létezett kisebb-nagyobb

örmény kolónia. A mintegy 10 ezer lelket számláló erdélyi örménység mellett a szűkebben vett Magyarországon további 2 ezer örmény élt. Jórészt szétszóródva, némileg mégis koncentrálnálódva az Erdély és a magyar Alföld határán levő megyék, illetve az egykori Temesi bánság Temes és Torontál megye területén.

A magyarországi örmények többnyire az 1672-ben Erdélybe betelepítettek elvándorolt leszármazottai voltak. A szűkebb Magyarországon való megjelenésük, illetve szétszóródásuk elsősorban foglalkozásukkal volt összefüggésben. Kézművesek és kereskedők lévén, a XVIII. századtól kezdve folyamatosan rajzottak szét Magyarország más tájai felé. E területi mozgás ugyanakkor gyakran társadalmi változást is jelentett, illetve annak eredménye is volt. Az erdélyi örmény kereskedők ugyanis a XVIII. század folyamán bekapcsolódtak a hagyományos erdélyi marhakereskedelembé, melynek révén számos család nagy vagyont gyűjtött. E családok többsége azután magyar nemességet vásárolt, vagy kapott az államkincstár gyarapítása jutalmaként. A nemesi cím pedig „kötelezett”. Vagyis az egykori kereskedő már földbirtokot vásárolt — többnyire ott, ahol az akkor lehetséges volt: a törökök alól a század elején felszabadult Temesi bánságban, ahol a kincstár tulajdonát képező, de elhagyatott, s ezért bevételt nem hozó földeket meg lehetett vásárolni. A kereskedő fia tehát földbirtokos lett, unokája pedig már vármegyei „notabiútás” - esküdt, szolgabíró, vagy alispán, esetleg főispán, vagyona és tehetsége szerint.

A XVIII. század közepétől Temes és Torontál vármegyék vezető birtokos és közhivatalnok családjai között majd száz évig dominált azután ez a réteg. Köztük az eleméri és ittebei Kissek, a szamosújvári és némethi Dánielek, a bobdai Gyer-tyánffyak, a pojeni Bogdanovitsok, a Korbulyok, alias gerte-nyesi Hollóssyak, a később grófi rangra emelt Karátsonyiak és az erzsébetvárosi Issekutzok stb., stb. E családok 1848-ig többé-kevésbé zárt közösséget alkottak. Tagjai egymás között házasodtak, ragaszkodtak vallásukhoz és hagyományaikhoz, gyermekeiket előszeretettel az örményeknél szokásos bibliai nevekre keresztelték, egyszóval őrizték eredettudatokat. A XIX. század beköszöntével ugyanakkor azonban lassú asszimilálódásuk is kezdetét vette. Etnikai-nemzeti értelemben is, a magyarokkal kötött egyes házasságok eredményeként. Méginkább azonban felfogásban és mentalitásban idomultak egyre inkább a magyar nemességhez.

Az örménységnek ez a magyar nemessé vált része erősen fogékony volt a liberalizmus és a polgári átalakulás szükségességét valló tanokra. Ez feltehetően annak volt köszönhető, hogy még a harmadik-negyedik generáció körében is élt az erdélyi örmény kézműves-kereskedő társadalomból való származás tudata. Ezért is találhattak és találtak utat könnyen a magyar nemesség liberális szárnyához, mely a reformkor küzdelmeit, majd a forradalmat és szabadságharcot vezette. Együttműködésüket — a magyarországi más nemzetiségekkel ellentétben - nemzeti-nemzetiségi ellentét sem zavarta meg, mivel a magyarországi örmények olyan nemzeti követelésekkel, melyek a magyar félben bizalmatlanságot szülhettek volna, soha nem léptek fel. Sőt ellenkezőleg, az örmények tevőlegesen támogatták a magyar kultúra és nyelv terjesztéséért meginduló törekvéseket. Szamosújvár városa például már az 1700-as évek végén jelentős összeget ajánlott fel egy magyar tudományos akadémia létesítésének céljára. Karátsonyi Guidó (1817-1885), a délvidéki dúsgazdag örmény nagybirtokos ezt 40 ezer forinttal pedig meg is tette. Ugyancsak nem jelentett problémát az örmények számára a magyar nyelv hivatalossá tétele, Szamosújvár városa például már 1800-tól a magyar nyelvet használta felterjesztéseiben.

Talán túlzottan is hosszúnak tűnt, ahogy a magyarországi örmények speciális rétegével, magyar nemessé lett családjaival foglalkoztunk. Erre azonban mondanivalónk szempontjából

jó okunk volt. A szabadságharc során ugyanis ez a réteg volt az, melyből a honvédsereg örmény származású tisztjeinek többsége kikerült. És pedig nem is kevés! A már említett Kiss Ernőn, Lázár Vilmoson és Czecz Jánoson kívül ugyanis mintegy hetven magyarországi születésű örmény harcolt tisztként 1848/49-ben a honvéd zászló alatt!

Önmagában talán nem is nagy szám ez az 1848/49-es honvédsereg összesen mintegy 11-12 ezer tisztjéhez viszonyítva. Am ha összevetjük azzal, hogy ezt a hetvenegynéhány tisztet a mindössze 12 ezres lélekszámú örménység adta, az arányra és a tényre méltán lehetnek büszkék a mai késői leszármazottak. Mint ahogy azt sem hagyhatjuk említés nélkül, hogy közülük jó néhány személy akad, aki akkor országos szerephez, vagy hírré jutott. A méltán máig ismertek, mint Kiss, Lázár és Czecz, vagy a méltatlanul ismeretlenek, helyesebben szólva elfeledettek. Mert a korszakkal foglalkozó néhány szakemberen kívül vajon ki tudja ma, hogy a '48-as honvédtüzérség megszervezője és parancsnoka is egy örmény volt: Lukács Dénes. S vajon ki emlékszik Nóvák Tivadarra, a szamosújvári főbíró fiára, a budapesti nemzetőrség főhadnagysegédtisztjére, akit Windisch-Graetz azért lövetett föbe 1849. március 14-én, mert császári katonákat akart átcsábítani a szabadságharc oldalára? Pedig akkor, 1849-ben számon tartották őt.

Bizonyára megérdemelné e hetven tiszt mindegyike, hogy a ma élő magyar-örmények, vagy örmény-magyarok, örmények - kinek-kinek tetszése szerint - sorsukkal, életükkel megismerkedjenek. Tanulságos, hiszen nem elvont hősök, hanem húsvér emberek voltak egykor, a maguk emberi gyengéivel együtt. Terjedelmi okokból azonban csak a két honvéd tábornok, két ezredes, két alezredes, hat őrnagy és 17 százados rövid életrajzát közölhetjük, a katonai rendfokozatok sorrendjében. Szerepe következtében mindenképpen szólnunk kellett továbbá Lukács Sándor hadfelszerelési kormánybiztosról, de már a negyvenegynéhány hadnagynak s főhadnagynak csak a függelékben jutott hely.

A '48-as magyar honvédsereg örmény közkatonáiról még kevesebbet tudunk. Az Erzsébetváros és Szamosújvár esetében már említett adatok is csupán töredékesek, feltételezhető, hogy később szervezeten, vagy egyedenként még többen is kerültek e két város lakói közül a honvédseregbe. S ugyancsak nem ismerjük, hogy hányan és hol szolgáltak honvédként az ország egyéb területeiről származó örmény katonák. Összlétszámuk a becslés szerint meghaladhatta a kétszázat.

A harcból sokan már nem tértek vissza. Október 6-án rájuk is emlékeznünk kell. Az ismeretlenekre, s azokra, akiknek nevét fenntartotta a hagyomány. Mint például a Szentpéteri testvérekre. Ferencre, a 32. honvédzászlóalj hadnagyára, Imrére és Miklósrá, a 11. illetve a 73. honvédzászlóalj századosára. 1849 tavaszára már mindhárom a szabadságharc halottja volt. Ekkor az árván maradt apát és anyát Cserey ezredes, a kolozsvar-nagyvárad-i hadmegye parancsnoka levélben kérdezte meg, milyen állami segítséget fogadnának szívesen idős korukra. Az apa a következőket felelte: „Vagyonomat három fiam képezte. Örvendek, hogy mind a hármat a haza számára nevelhettem és büszkit a tudat, hogy mind a három vérét a hazáért ontotta. Segélyt nem kérek anyagi bajokkal küzdő hazámtól. Nincs ugyan sok vagyonom, de nem szegény az, kit Isten ilyen hazaszerető fiakkal áldott meg.” Fiúkhöz méltó szülői válasz — tehetjük hozzá.

HONVÉD ALTÁBORNAGY

Eleméri és ittebei KISS ERNŐ Temesváron született 1799. július 13-án. Nagyapja, Kiss Izsák erzsébetvárosi születésű kincstári hivatalnok volt, akit Mária Terézia emelt nemesi rangra a kincstár gyarapítása körüli érdemeiért. Gazdasági és kereskedői ismereteit a család eme őse természetesen saját családja számára is kamatoztatta, minek eredményeként mintegy 40 ezer hold földet hagyhatott fiára, Ágostra, Ernő apjára. Ernő anyja Bogdánovits Anna volt.

Tanulmányait a monarchia legelőkelőbb családainak fenntartott bécsi Theresiánumban, egy katonai irányultságú, de a korabeli legmodernebb társadalmi- és természettudományi ismereteket is nyújtó intézetben végezte. Katonai szolgálatát szinte napra pontosan a harminc évvel később, 1848-ban kirobbant első magyarországi harci események előtt, 1818. június 10-én a 3. dzsídás (ulánus) lovasezredben kezdte. 1826-ban már főhadnagy volt, amikor otthagyta a hadsereget, azaz kilépett és megnősült. Szentgyörgyi Horváth Krisztinát vette el, akitől két leánya született. Felesége azonban hamarosan elhunyt, ő pedig ismét aktív katonai szolgálatot vállalt (1828). Különböző lovasezredeknel szolgálva 1836-ban őrnagy, 1838-ban alezredes, 1845-ben pedig ezredes és a 2. Hannover huszárezred parancsnoka lett. Ekkor kinevezésének örömeire ezredének egyik századát saját pénzén díszegyenruhába öltöztette, s elvitte bemutatni Hannoverbe Ernő Agost királynak, aki az ezred „tulajdonosa” (névadója) volt. A huszárcsíny ugyan majd egy vagyonba került, de megérte. Végre a halvérű német is megláthatta, milyen a tűzről pattant magyar huszár. Kiss amúgy sem volt kicsinyes, szerény zsoldból élő és jobbra vagyontalan tisztjei sorát segítette ki időről időre kisebb-nagyobb kölcsönrel. S nemcsak saját tisztjeit, de bizonyos magas állású császári parancsnokokat is (például Július Jacob von

Haynau bárót, az 1840-es években temesvári hadosztályparancsnokot), akik azután előkelően elfeledkeztek a kölcsönről.

Az elismert és kiváló lovastiszt hírében álló Kiss ezredével 1848 tavaszán Ujpécson (Torontál m.) állomásozott. Az ezred legénységének kiegészítő területe Dél-Magyarország, illetve Erdély volt. Tisztjeinek mintegy 25-30 százalékáa volt magyar, a többi, miként más ezredeknel is, a birodalom többi népeinek fiaiból került ki. Az ezredet fekvése következtében az első között mozgósíthatták 1848. június közepén, a fegyveres szerb felkelés kitörésekor. A szegedi katonai tábor létrehozásáig -július közepe - azonban csak védelmi feladatokat láttak el. Az említett tábor létrejötte után Kiss egy dandár élén a Temesi bánóság területét védte a már ott is megjelenő felkelőkkel szemben. Számos kisebb sikeres összecsapás után, 1848. szeptember 2-án a perlaszi szerb tábor elfoglalásával fényes győzelmet aratott, mintegy 4 ezer emberével egy 6 ezer főnyi szerb felkelősereget vert szét. Szeptember végén a Batthyány-kormány a Jellacic-csal szemben álló magyar sereghez rendelte, mivel az azt vezető tábornokokban nem bízott, s őt szemelték ki fővezérnek. A sereg és tisztjei azonban Pákozdnál köteleességüket megtéve, Kiss kinevezésére nem került sor.

A Bánóságba visszakerülve, október 12-én az első között lett tábornok a honvédseregben, és az itt működő hadtest parancsnokává nevezték ki. Az ügghöz való ragaszkodása és vitathatatlan személyes bátorsága azonban nem párosult hadvezéri képességekkel. Noha seregének zömét elitalakulatok -császári hadseregtől átjött magyar seregrebeli csapatok, köztük saját ezrede és az első között alakult honvédzászlóalj (köztük a 3. és a 9.) -

alkották, képtelen volt döntő csapást mérni a szerb-osztrák szövetségekre. Az 1849. január 3-i pancsovai kudarcot követően tisztjei Damjanich vezetésével távozását követelték a hadtest éléről, minek folytán és a komolyabb bonyodalmakat elkerülendő Vukovich kormánybiztos felmentette beosztásából. A Debrecenbe érkező Kiss tábornokot elégtétel gyanánt altábornaggyá léptették elő és országos főhadparancsnokká nevezték ki. E hangzatos beosztás ugyan csak egy szerény, a tisztek személyi ügyeivel foglalkozó intézmény, az Országos Főhadparancsnokság vezetését jelentette, e munkáját azonban lelkiismeretesen végezte, a szabadságharc végéig pedig több alkalommal volt a mindenkori hadügyminiszter (Mészáros, majd Klapka) hosszabb-rövidebb távolléte alatt a miniszteri teendők ellátásával megbízva.

Csatában csupán csak egy alkalommal volt, még április 2-án Hatvannál, ahol akkor szemleúton tartózkodott, kétségtelen tény viszont, hogy személyes példamutatásának nagy hatása volt a tisztikarra. Mészáros Lázár mellett ugyanis ő volt az egyetlen magas rangú cs. kir. katonatiszt, aki 1848 őszén nemcsak csatlakozott, de végig ki is tartott a szabadságharc ügye mellett. Példáját, állásfoglalását nemcsak ezredének nem magyar tisztjei, de sok más ingadozó cs. kir. tiszt követte. Velük a honvédsereg pedig értékes szakembereket nyert.

Érdekességként megjegyezzük, hogy egykori ezredénél, a 2. Hannover huszárezredben szolgált a legtöbb örmény születésű tiszt együtt, szám szerint hatan.

Kis Ernő a világosi fegyverletételnél Görgei seregéhez csatlakozott, s mint a legmagasabb rangú volt császári tisztet elsőként állították Aradon hadbíróság elé.

Most 146 éve, hogy a „golyó és lőpor általi” halálos ítéletet végrehajtották rajta.

HONVÉD TÁBORNOK

Gidófalvi CZECH (CZETZ) JÁNOS a háromszéki Gidófalván született 1822. június 8-án. Első ismert őse Vártán nevű szamosújvári kereskedő volt. Apja őrnagyként a székely-határőr huszárezredben szolgált, anyja — Csiki N. — székely családból származott. Tanulmányait a kézdivásárhelyi katonai nevelőintézetben, illetve a bécsújhelyi katonai akadémián végezte, 1842-ben évfolyamelsőként hadnaggyá avatták. Néhány év csapatszolgálat után 1846-ben vezérkari vizsgát tett és a bécsi Cs. kir. Földrajzi Intézet katonai térképészeti osztályához nyert beosztást. Innen vitte magával Mészáros Lázár, az első felelős magyar kormány hadügyminisztere 1848 májusában Pestre, hogy megkezdjék a magyar hadügyminisztérium megszervezését. Az augusztusra felálló minisztériumban főhadnagy-segéd tisztként szolgált.

A Béccsel történt szakítás hónapjában, október elején honvéd százados, a hó végén pedig tábornoki (vezérkari) őrnagy lett. A gyors rendfokozati előlépést fontos beosztásba helyezte: november közepén az erdélyi sereg vezérkari főnökévé nevezték ki. Az erdélyi „sereget” ekkor mindössze vagy 3-4 ezer rosszul felszerelt katona alkotta. Az alkalmas vezérrel nem rendelkező had november végén feladta Kolozsvárt és a császári csapatok elől a csúcsai szorosba menekült. Hite megrendült, fegyelme bomlófélben volt. Ekkor

parancsnokságát ideiglenesen — Bem tábornok megérkeztéig — Czecz vette át. Célszerű és határozott intézkedései nyomán helyreállt a rend, Bemet már viszonylag rendezett állapotok fogadták. Bem vezérkari főnöke Czecz tevékeny támogatásával befejezte a sereg újjászervezését és kiegészítését. Ennek eredményeként december közepén sikerült az ellenség támadását megállítaniuk, majd ellentámadásba mentek át. 1848. karácsony első napján a honvédsereg bevonult Kolozsvárra, majd 1849. január első napjaiban egész Észak-Erdélyből kiverte a császáriakat.

Kolozsvár felszabadítását követően az erdélyi hadsereg egymástól két különvált főoszlopban folytatta hadműveleteit. Ezek egyikét Bem, míg a másik csoportot Czecz vezette. Az utóbbi a Kolozsvár—Torda-Nagyszeben irányba tört előre sikeresen, ahol január 21-én a Marosvásárhely felől érkező Bem vezette erőkkel egyesült. Ekkor ugyan még nem sikerült bevenniük Nagyszebent, ahová az erdélyi császári sereg főerői visszavonultak, a február 9-i, Piskinéél vívott ütközetben azonban súlyos csapást mértek az ellenfélre. Itt a harc folyamán megfutamodott magyar csapatok megállításával és újra-rendezésével Czecz döntő módon befolyásolta a csata végkimenetelét. Ugyancsak kitűnt március 2-án Medgyesnél, ahol Bem távollétében az ő vezetésével verte vissza a magyar sereg a császári főerők támadását. A hadjárat március 11-én Nagyszeben bevételével lényegében le is zárult, miután ezt követően a császári sereg a Havasalföldre menekült.

A hadjárat során bokros érdemeket szerzett Czecz elismerése sem maradt el. Decemberben alezredessé, 1849. február közepén ezredessé léptették elő, s megkapta a katonai érdemjel 3., majd 2. osztályát, Bem tábornok Temesközbe történő távozását követően, május 8-án pedig tábornokká és az erdélyi sereg ideiglenes parancsnokává nevezték ki. A 27 éves tábornokra most új feladatok vártak. Elsősorban a hadszervezés irányítása, amit végülis eredményesen megoldott: június végéig közel 30 ezer fővel növelte az erdélyi hadsereg létszámát. Igaz, ebben május végétől már nem vett részt. Egy sajnálatos baleset, lováról történt leesése következtében ugyanis súlyos sérüléseket szenvedett. Ezért nem vehetett részt a szabadságharc utolsó szakaszában sem.

A szabadságharc leverését követően egy ideig bujkált, majd 1850 tavaszán külföldre menekült. Német nyelven megírta és kiadta az erdélyi hadjárat történetét. Egy ideig részt vett a magyar emigráció mozgalmában, majd Argentínában telepedett le. Új hazájában katonai térképészeti felmérések vezetésével, majd egy katonai térképészeti intézet felállításával bízták meg. Feladatait közmegelegedésre végezte, amit Buenos Aires egyik főterén mindmáig álló lovasszobra tanúsít.

Hosszú életkort élt meg. 1904. szeptember 6-án Buenos Aires-ban hunyt el. Sírja ugyanott, a katonahősök temetőjében található.

HONVÉD EZREDESEK

Szkárosi LÁZÁR VILMOS első ismert őse Lázár János erzsébetvárosi kereskedő volt. Ő maga a Torontál megyei Nagybecskerekén született 1815-ben. A katonai pályát választva 1833-ban hadfőként a 61. gyalogezredhez került, majd hadnagy lett a 34. gyalogezrednél. A napóleoni háborúktól tartó hosszú békeidőszak azonban nem kedvezett a gyors katonai előmenetelnek, így 11 év szolgálat után Lázár végülis megvált a hadseregtől.

Kilépését követően megnősült. Felesége báró Reviczka Mária lett, aki első házasságából három árvát hozott a frigybe. Vilmos 1847-ben a Magyarországon a szárnyait próbálgató vasútnál helyezkedett el, az Első Magyar Központi Vasút fő-pénztárosa lett.

A honvédsereg alakításakor a Pozsonyban szerveződő 39. honvédzászlóalj főhadnagya néveztek ki (1848. okt.), innen azonban már november elején századosként átkerült az 1. honvéd utászezredhez, annak egyik zászlóalját megalakítani. Ennek sikeres befejezését követően, 1849. február elején őrnaggyá és a tartalék csapatok parancsnokságával megbízott Répásy tábornok segédtszjtjévé nevezték ki. Répásy hamarosan a Perczel-hadtestből alakult II. hadtest parancsnoka lett, s új beosztásában Lázár is elkísérte.

Április elején a Zempléni hadmegye parancsnokságát bízták rá. Ez már önálló hatáskört jelentett, miután a Bereg—Ugocsa—Ung és Zemplén megyék területén állomásozó mintegy 2000 főnyi katonaság élén neki kellett e terület védelmét — egy Galícia felőli támadás esetére — megszervezni. E dandárnai erővel még a hónap folyamán Kassára vonult, ahol egy hadtest alakult Felső-Magyarország keleti felének védelmére. A hadtestben Lázár egy hadosztály vezetését vette át. Május folyamán a hadtest a Kárpátok hágói közelében nyomult előre.

A cári csapatok június közepén Galícia felől meginduló támadása lehetetlen helyzetbe hozta a magyar sereget. A támadók több mint tízszeres túlereje megállításukat nem, legfeljebb előnyomulásuk lassítását tette lehetővé. A magyar csapatok elkeseredett utóvédharcok közepette Eperjes körzetéből Kassán és Miskolcon át július közepére Ceglédig vonultak vissza. Itt, a tartalék hadtesttel egyesülve egy 26 ezer fős csoportosítás jött létre, a két hadtestből és a lengyel légióból álló Tiszai hadsereg. A korábbi utóvédharcokban kitűnt Lázárt alezredessé léptették elő és megerősítették hadosztályparancsnoki beosztásában, a sereg pedig folytatta a visszavonulást a főerők összpontosítására kijelölt Szeged irányába. A Dembinski tábornok vezette sereg az előzetes tervekkel és elképzelésekkel szemben július végén Szegedet is feladta, s csak a Maros túlparján tett kísérletet a nyomában megjelenő osztrák főszereg, Haynau megállítására.

Az augusztus 2-i újszegedi, majd 5-i szőregi kísérlet azonban kudarccal végződött. Dembinski Temesvárig hátrált. Következett az augusztus 9-i temesvári csata, mely az akkor már Bem vezette sereg vereségével és széthullásával ért véget. A Szeged feladása (júl. 30.) óta már az egykori felső-magyarországi hadtest élén álló Lázár alezredes Bem utasítására nagy erőfeszítések árán még összegyülekeztette hadtestét. (Minden valószínűség szerint ez lett személyes vesztlének „oka”, mivel Bem teljesítménye elismeréseként augusztus közepén ezredessé léptette elő Lázárt.) A világosi fegyverletétel hírére augusztus 19-én azonban megadta magát az osztrákoknak.

Mivel egy hadtest élén - és ezredesként! - esett fogságba, a császáriak annak megfelelő eljárást alkalmaztak vele szemben. Azaz a magasabb magyar parancsnokok közé sorolták, vagyis a „legbűnösebbek” kategóriájába. Csupán egy mentőkörülményt vettek figyelembe; azt, hogy az osztrákoknak, nem pedig az oroszoknak adta meg magát. Meg is kegyelmeztek neki: kötélről - golyóra. Örmény társával, Kiss Ernővel egyszerre fogadta a halált.

Nem sokon múlt, hogy ma nem három, hanem csak két magas rangú 1848/49-es örmény származású honvédtisztről kell megemlékeznünk a kivégzettek között. Halálra ítélték ugyanis *LUKÁCS DÉNES* ezredest is 1850. január 30-án Aradon.

Az erzsébetvárosi örmény családból származó Lukács Nagyváradon született 1816-ban. Lukács Márton és Kossu-thán Johanna fia volt. Tanulmányait a Budán állomásozó 5. cs. kir. tüzérezred iskoláján végezte (1830—1833), majd az ezred hadapródja lett. Később a bombászkárnál mélyítette tovább tüzérségi ismereteit, ahonnan eredeti ezredéhez visszakérülve az egykor általa is látogatott iskola tanára lett. S 1848 tavasza végre a hön óhajtott tiszti rangot is meghozta számára. Májusban hadnagy lett. Bizonyára nem gondolta még ekkor, hogy a következő év folyamán öt új fokozatot is lép majd a ranglétrán. Az elsőt 1848 augusztusában, amikor honvéd főhadnagy és a nemzetőrség rendezésével megbízott Országos Nemzetőri Haditanács tüzérségi előadója lett. (Nem véletlenül, hiszen Psotta főhadnagytársával már a júliusban felállított „első honvéd gyalogüteg” szervezésében is részt vett.) Szeptember végén pedig máris honvéd tüzér százados, aki az előző nem egészen két hét leforgása alatt egyszerre három üteget is kiállított a Jellacic-csal szemben álló magyar sereg számára.

S most már nem volt megállás. Az október közepén immár őrnagy Lukács elveszi egykori ezrede lövegeit, diák-tüzéretet, kiszolgált katonákat toboroz és Pesten sorra állítja fel az újabb és újabb ütegeket. Közben újításokat vezet be és tüzérségi szakkönyvet ír, hogy megkönnyítse a tüzérek kiképzését. Ám az 5. tüzérezred lövegei és a hadszertárakban fellelt ágyúcsövek egyszer csak elfognak. Sebaj, irányításával műhely épül, s megkezdődik a fővárosban a löveganyag gyártása is. Tüzérek készítik a löszert az ágyúkhöz, s a puskákhoz is, végső soron ezt is ő felügyeli. A lázas munkának december végén a főváros feladása vetett véget, de csak rövid időre. A tüzér főparancsnokság és a műhelyek áttelepülnek Nagyváradra, ahol minden folytatódik. Lukács január végén már alezredes, május végétől ezredes. Címe: a honvéd tüzérség országos főparancsnoka. Neki és munkatársainak volt köszönhető, hogy a szabadságharc delelőjén már mintegy 500 tábori ágyúnk bömbölhetett a harctereken. Piros-fehér-zöld lafettás ágyúk, rajta a Zrínyi jelmonddal: „Ne bánts a magyart!”.

Lukács az utolsó pillanatig kitartott Nagyváradon, s csak Görgei seregével hagyta el a fedezetlenül hagyott várost. De vitte magával szekerek tucatjain a mozdíthatót Arad felé. Nem öntődött azonban több ágyú, mert jött a világosi fegyverletétel. S következett az aradi hadbíróság. A halálos ítélet, melyen a hagyomány szerint egy epizód változtatott. Ferenc József, akit tüzér tanár korában Lukács tanított lovagolni...

Nem tudjuk, hogy valóban az uralkodó közbenjárásának, vagy Haynau pillanatnyi enyhülő fejfájásának volt-e az eredménye, de Lukács végülis kegyelmet kapott. A halálos ítéletet 16 év vasban letöltendő várfogságra változtatták. Azután az idők enyhültek, s egyre többen amnesziát kaptak. 1856 áprilisában Lukács Dénes is elhagyhatta a komáromi vár kazamatáit.

Még megérte a kiegyezést, s hogy személyét nyilvánosan is köztisztelet övezze. 1868. április 1-jén halt meg, Nádudvaron.

HONVÉD ALEZREDESEK

BENŐ ISTVÁN Szamosújváron született 1799-ben. 1821-ben a cs. kir. hadseregbe lépett, ahonnan 1841-ben a 31. (erdélyi) gyalogezred főhadnagyaként ment nyugalomba. 1848 októberében Aranyosszék nemzetőrségének őrnagy-parancsnoka lett, nemzetőrei élén Aranyosszéket és Alsó-Fehér megyét védte a román felkelőkkel szemben. Novemberben az erdélyi magyar csapatokkal Kolozsvárt feladva Bánffyhunyadra vonult vissza, majd részt vett Bem tábornok december-januári ellentámadásában. Észak-Erdély felszabadítását követően Marosújvár katonai térparancsnoka lett. 1849. április végétől Tordán és környékén egy új honvédszászlóalj alakított. A júliusban 134. honvédszászlóalj besorolást nyert 1052 fős alakulattal Tordáról június 23-án a szegedi táborba indult. Ott kaptak egyenruhát - puskát azonban nem, mert azzal a kormány nem tudta ellátni őket. A zászlóalj így kiegyenesített kaszákkal vívta meg a temesvári csatát, s azt tette le a dévai fegyverletételkor (aug. 18.). Benőt, mint volt császári tisztet Nagyszebenben hadbíróság elé állították. Az 1850. május 29-én meghozott ítélet kötél általi halált mondott ki, ezt azonban a „legfelsőbb kegyelem” 10 évi várfogságra változtatta. Kufsteinban raboskodott 1852. júniusáig, amikor is amnesztiában részesült. Kiszabadulását követően a Kolozs megyei Mezőszentmártonban telepedett le, s ott halt meg 1867. december 14-én.

Szamosújvári BOGDANFFY (1848/49-ben Bogdánfi) *ANTAL* Kolozsvárott született, 1819 körül. Apja B. Gábor kolozsvári postamester, anyja Török Róza volt. Jogot végzett, majd ügyvédi vizsgát tett és 1842-ben Kraszna megye tiszteletbeli főjegyzőjévé választották. Reformpárti politikusként részt vett a megye közéletében. Ezért koránt sem véletlen, hogy a kormány 1848. szeptember 20-án őt bízta meg a Szilágysomlyón alakuló 3. honvédszászlóalj polgári toborzási biztosának feladatával. S noha katonai előképzettsége nem volt, a zászlóalj szervezése során szerzett érdemeiért október közepén századossá nevezték ki az említett alakulathoz. E minőségében részt vett Észak-Erdély felszabadításában (december-január), majd a dél-erdélyi harcokban. A március 2-i medgyesi ütközetben tanúsított bátorságáért Bem őrnaggyá és Szamosújvár katonai térparancsnokává léptette elő. Később - május közepén - azonos minőségben Marosújvárra helyezték át. A „békebeosztás” azonban nem elégítette ki Bogdánfit, többször is a harctéri alkalmazásáért folyamodott. Így végül Vetter tábornok, a délvidéki magyar erők főparancsnokának a törzsében nyert alkalmazást (jún. 14.). Ugyanott július 27-én alezredes lett. A szabadságharc után egy ideig bujkált, majd az idők enyhültével ősei otthonában, Szamosújvár városánál nyert hivatalt. 1859-ben az olaszországi magyar légió megalakulásának hírére Olaszországba szökött, hogy, mint sokan mások, az olasz-francia-osztrák háborútól várja Magyarország sorsának jobbra fordulását. A légió alezredeseként 1862-ig szolgált, majd hazatért. Itthon az 1867-ben megalakult pest-budai honvédegyelet tagjaként őrizte tovább a szabadságharc hagyományát. 1905-ben Gödöllőn, 86. életében hunyt el.

HONVÉD ŐRNAGYOK

Pojeni BOGDÁNOVITS HUBERT 1815-ben Nagyszébenben született, Erzsébetvárosról elszármazott magyar nemességet nyert családból. 18 éves korában a katonai pályára lépett és 1848 tavaszán főhadnagyként a 2. Hannover huszárezredben szolgált. Ezredével a Délvidéken állomásozva 1848 júniusában az elsők között vette fel a harcot a szerb felkelőkkel, védte a Temesi bánóság magyar, német és román falvait a magyar kormánynak az engedelmességet felmondó szerb határőrök és a támogatásukra a szerb fejedelemség területéről beözönlő önkéntesek — szerivánusok — támadásától. Tevékenységével a szerb felkelést akkor még hivatalosan elítélő bécsi hadügyminisztérium is elégedett lehetett, mivel július 23-án cs. kir. századossá léptette elő.

Azzal azonban valószínűleg már kevésbé értettek egyet Bécsben, hogy októberben, amikor az udvar és a magyar kormány között a szakítás bekövetkezett, az ezred, s vele Bogdánovits magyar oldalra állt, pontosabban a helyén maradt és folytatta a harcot a szerbek ellen. Az uralkodó iránti hűség és a katonai fegyelem kötelességének érzetét sok volt császári-királyi tiszthez hasonlóan Bogdánovitsban is legyűrte az igazságérzet és a hazafiság. Maradt és nem tért vissza a császári zászló alá. Annál is inkább, mivel nem ő hagyta el a zászlót, hanem az ment át — a szerb felkelők táborába. Mindenesetre megkönnyebbüléssel fogadta, hogy amikor ezredét a magyar kormány a reguláris (osztrák) császári csapatok ellen indította, neki nem kellett egykori fegyvertársaira fegyvert fognia. 1849. február közepén ugyanis az országos főhadparancsnokká előléptetett egykori ezredparancsnoka, és rokona, Kiss Ernő őrmagy-karsegédévé nevezték ki. Ott, az Országos Főhadparancsnokságon a tisztek személyes ügyeinek (szabadságolások, házasságkötések, adósságok stb.) adminisztrációjával „bibelődve” szolgált Debrecenben, Pesten, Szegeden, végül Aradon a világosi fegyverletételig. (De hát ezt is intéznie kellett valakinek.) Mindezeket figyelembe véve az aradi császári hadbírószak toleránsnak mutatkozott: „csak” 5 év várfogságra ítélte Bogdánovitsot a szabadságharc után. Két hét elteltével ezt is elengedték - csupán a rangfosztás maradt. Hőszünk így visszavonulhatott Krassó megyei birtokára, s ott gazdálkodott 1882-ben Lúgoson bekövetkezett haláláig.

DEÁK GYÖRGY Csikszépvízen született - a helyi örmény kolóniából származott — 1819. április 19-én. Apja D. Péter, anyja Reinisch Teréz volt. A katonai pályát választva 1838-ban fölcsapott huszárnak a 2. Hannover huszárezredbe. 1848-ban ugyanott őrmesterként szolgált. 1847-től nős volt Szvitalek Johannával. Alakulatával 1848 nyarán részt vett a szerbek elleni „kis háborúban”.

Ősszel, a honvédszászlóaljak tömeges felállításakor szükség volt szakismeretekkel rendelkező tisztekre, így a már tíz éve katonáskodó Deák is megkapta az arany kardbojtot. Hadnagy lett a 27. (nagyváradi) honvédszászlóaljnál. Novembertől csapatával az erdélyi seregben harcolt, december elején főhadnaggyá, 1849 januárjában pedig századossá léptették elő. Májusban a 27. honvédszászlóalj tartaléka néven Kalotaszeg vidékén szerveződő zászlóalj parancsnoka lett. Július közepén alakulatával a Székelyföldre került, ott Bem őrnaggyá nevezte ki, s máris indultak a segesvári csatába. A július 31-i vesztett ütközetben a zászlóalj zöme megsemmisült. A két századot kitevő maradvánnyal Deák Gál Sándor kicsiny székelyföldi

oszlopához csatlakozott Csiktusnádon. Mögöttük az üldöző császáriak, a hátukban a Marosvásárhely felől közeledő oroszok - mégsem adták fel. A gyűrűből mesterien kicsúszva a Mezőségeen át augusztus közepén csatlakoztak a Kolozsvárról álló magyar erőkhöz. Ám a szabadságharc ekkorra már elbukott, legyőzte a túlerő. Az erdélyi csapatok Kolozsvárról Zsibóra visszahúzó maradványa a hozzá csatlakozó Kazinczy-had-tesztel a világosi fegyverletétel hírére a további harc beszüntetése mellett döntött. A tábor eloszlott, maradványai 24-én az oroszok előtt letették fegyvereiket.

Deák szintén a menekülést választotta. Erdély hegyei között bujkált, majd álnéven Krassó megyében telepedett le. A kiegyezés után a megye várnagyává választották. Sorsa jobbra fordulását azonban nem sokáig élvezhette, már 1868. december 3-án elhunyt Lúgoson.

Gattáji GOROVE ANTAL, a Bihar megyei Kosgyán község szülötte 1822. október 30-án született. Jogot végzett, majd ügyvédi vizsgát tett, 1848 tavaszán Bihar megye aljegyzője volt. Májusban, amikor elhangzott a vészkiáltás, hogy a „haza veszélyben van!”, s elkezdődött az első tíz honvédszászlóalj toborzása, Gorove az elsők között állt a zászló alá. A szegedi 3. honvédszászlóalj katonája lett. A legelőbb jelentkezett önkéntesek közül a kormány többeket már júliusban hadnaggyá léptetett elő, így kapta meg ő is ezt a rangot. De meg is szolgálta a megelőlegezett bizalmat. Egy sor szerbekkel vívott összecsapásban tünt ki. 1849 januárjában főhadnagy, februárjában pedig százados lett. A tavaszi hadjáratot az akkor már tábornokká avanszált egykori zászlóaljparancsnoka, Damjanich hadtestében küzdötte végig. Harcolt Szolnoknál (márc. 5.), Tápióbicskénél (ápr. 4.), Isaszegnél (ápr. 6.), s részt vett Buda várának ostromában (máj. 4—21.). A tavaszi hadjárat végén a katonai érdemjel 3. osztályával (ápr. 25.), Buda bevételét követően a 2. osztállyal is kitüntették (máj. 22.). Június 15 -én őrnagy és az alakuló 103. zászlóalj parancsnoka lett. Ami pedig nem kis teljesítményt jelentett, még forradalmi viszonyok között sem: közlegényből őrnagyig felvinni! Alakulatával július közepén a cári fősereggel szemben Cegléd környékén föllállított Tiszai hadseregbe osztották be. Kedvüket szegte viszont, hogy a zászlóalj a fegyverhiány következtében nem jutott puskához, s így nem volt bevethető.

A világosi kapituláció után Aradon Gorovét is besorozták. Néhány év eltelével hadnagy lett, majd 1858-ban leszerelt. Ügyvéd lett. A kiegyezés után őrnagyként reaktiválták a magyar királyi honvédséghez. 1870-ben a katonai feltörvényszék elnökévé nevezték ki. 1877-ben ezredesként vonult nyugalomba. 1881. november 27-én Budapesten halt meg.

HANKOVICS GYÖRGY Kolozsvárról született szamosújvári eredetű, magyar nemességet kapott családból. Jogot végzett, majd Bihar megye szolgálatába lépett. 1836-tól folyamatosan a megye egyik járásának szolgabírája volt. Felesége Zárics Ida, majd annak halála után Bátorfi Róza lett.

A szabadságharcban előbb nemzetőr századosként vett részt, Bihar megye egyik mozgósított zászlóaljával, mely 1848 szeptemberétől novemberig a bánsági hadszíntéren levő magyar csapatokat erősítette. 1848 novemberében honvéd századosi rangban Vetter tábornok parancsértisztje lett. A tábornok ez időben közvetítésével folytatott tárgyalásokat Stratimiroviccsal, a szerb nemzeti mozgalom demokrata szárnyának vezetőjével a megbékélés érdekében. (Hankovics rokoni kapcsolatban állt Stratimiroviccsal.) Később a hadügyminisztérium futár-tisztként alkalmazta Hankovicsot, majd márciusban ismét Vetter tábornok mellé került, aki őt a parancsnoksága alatt álló Feldunai hadsereg törzséhez osztotta be. Vetter hamarosan megbetegedett és távozott, Hankovics azonban maradt, s az új főparancsnok, Görgei tábornok április 12-én törzsének főintendánsává tette. 1849. április 30-

án őrnagy és a hadseregnél felállított vegyes (polgári-katonai) törvényszék elnöke lett, annak megszüntetését (június közepe) követően pedig a VII. hadtest hadbiztosává nevezték ki. E minőségében a világosi fegyverletételig szolgált.

A császáriak előbb szabadon engedték, 1852-ben azonban egykori törvényszéki elnöki tevékenysége miatt letartóztatták. A hadbírótság előbb halálra, majd tíz év várfogságra ítélte. 1856-ban Josefstadtból szabadult, amnesztiával. A kiegyezés idején uradalmi jószágkezelőként a Kolozs megyei Magyarbikalon kereste kenyerét. Ott is halt meg 1883 őszén.

Eleméri és ittebei KISS ANTAL Nagyváradon született 1823-ban. Apja K. Gergely, ő maga pedig Kiss Ernő honvéd tábornok unokaöccse volt. 19 évesen tisztjelöltként beállt a 2. Hannover huszárezredhez, ahonnan 1846-ban a bécsi magyar nemesi testőrséghez került. 1848. szeptember 20-án testőrtársaival összebeszélve — voltak vagy harmincan — Jellacic Magyarország elleni támadására hivatkozva benyújtották lemondásukat, s hazatértek. Itthon azonnal szolgálatra jelentkeztek a honvédseregbe. Kiss a Délvidéken állomásozó 10. (debreceni) honvédzászlóaljhoz került főhadnagyként. A szerbek elleni harcok során novemberben századosná lépett elő. Alakulatával 1849 januárjában a feldunai hadtesthez vezényelték. Részt vett a felvidéki visszavonulásban, majd a tavaszi hadjárat küzdelmeiben. Május elején alakulatának ideiglenes parancsnoka lett. Zászlóalját vezette a június 13-i csornai összecsapásban, majd 27-én Marcaltőnél, végül a Délvidéken a titeli fennsík ostrománál (júl. 19. és 23.). A temesvári ütközetben (aug. 9.) már őrnagyként vett részt. A szabadságharc végén kimenekült, 1851-ben azonban Kossuth megbízásából illegálisan visszatért, mint az ellenállási mozgalom egyik szervezője. Árulás következtében hajszál híján letartóztatták, ami biztos halált jelentett volna számára, sikerült azonban ismét külföldre szökönie. Angliában telepedett le, ahol a londoni lord mayor lovászként kereste kenyerét. (Amire azt is lehet mondani: milyen jó dolog, ha az ember időnként mellékesnek látszó dolgokat is megtanul, miként Kiss, az egykori huszárhadfi a lóápolást, hiszen soha nem lehet tudni, mi mire lesz jó egyszer.) Am a lóvakargatásnak is vége lett egyszer, legalábbis Kissnek elege lett belőle. 1858-ban hazatért. Négy év várfogságra ítélték, 1859-ben azonban kegyelmet kapott. Gyulán kezdett új életet, ahol a helyi takarékpénztár tisztviselője lett. 1895-ben ugyanott fejezte be életét.

A szabadságharc hatodik örmény származású honvéd őrnagyáról, *TOMPOS GERGELYRŐL* viszonylag keveset tudunk. Alsó-Fehér megyében, Tövisen született, 1820 körül. A fegyveres harc kirobbanásakor már nős volt. Előbb egy nemzetőr csapat századosaként harcolt, és Piskinéél megsebesült. 1849. március 23-án Bem tábornok a 14. (első székely) határőrezred 2. zászlóaljához osztotta be azonos rangban. E zászlóaljjal áprilisban részt vet a Temesköz felszabadításában, melynek során a katonai érdemjel 3. osztályával tüntették ki (ápr. 24.). Május 27-től alakulatának ideiglenes parancsnoka volt a bácskai (IV.) hadtestnél. Vetter altábornagy nevezte ki őrnaggyá, és alakulata, mely akkor már a 77. honvédzászlóalj elnevezést viselte, valóságos parancsnokává.

1867-ben erzsébetvárosi gazdálkodóként a Küküllő megyében alakuló '48-as honvédegylet tagja lett. 1877 és 1882 között Erzsébetváros polgármestere volt, később a helyi örmény egyház gondnoka lett. Ugyanott halt meg 1885-ben.

HONVÉD SZÁZADOSOK

BOCSÁNCZY ADOLF 1831-ben Szilágysomlyón született magyar nemességet kapott családból. A szabadságharc kitörésekor joghallgató volt. 1848 októberében önkéntes lett a Szilágysomlyón szerveződő 31. honvédszászlóaljnál. Alakulatával decembertől Bem táborában harcolt Erdélyben, s hogy bátran, azt gyors előmenetele bizonyítja. December végén hadnagy, 1849. február 15-én főhadnagy, április 5-én pedig százados lett. Május 1 -jén Bem tábornok a katonai érdemjel 3. osztályával tüntette ki. A szabadságharcot követően (1849 szeptemberében) őt is besorozták, s csak tíz év elteltével szerelték le. Ekkor végre letehetette az ügyvédi vizsgát is. Az egykori vitéz honvédszászadost 1872-ben Kraszna megye szolgabíróvá választotta, 1872 és 1875 között pedig országgyűlési képviselő lett. Később Szilágy megye alispánjaként és Szilágysomlyó polgármestereként tevékenykedett 1884-ben Zilahon bekövetkezett haláláig.

Szamosújvári BOGDANFFY (BOGDANFI) FERENC, B. Antal honvéd alezredes öccse, Kolozsvárott született, 1830-ban. Végzős joghallgató volt, amikor 1848 júniusában honvédek csapott föl a 3. (szegedi) zászlóaljhoz. Parancsnoka Damjanich János volt. Egymáshoz méltó vezér és zászlóalj, akiknek nevét 1848 végén már az egész ország ismerte, hiszen akkor már közel két tucat véres, de minden alkalommal győztes csatát vívtak a Délvidéken ellenfeleikkel.

Ezek részese volt Bogdánffy Ferenc is önkéntes közhonvédként, majd tizedesi, végül őrmesteri fokozatban. 1849 áprilisára a tiszti arany kardbojtot kiérdemelve a 31. zászlóalj hadnagyává nevezték ki Erdélybe. Onnan egy románokból Dé-sen alakult újonc zászlóaljhoz került. Az alakulat, mely a 137. honvédszászlóalj lett, júliusban a Szeged körzetében szerveződő tartalék hadtesthez nyert beosztást. Bogdánffy ott a századosi rendfokozatot jelző harmadik csíkot is felvarrhatta a gallérijára. Csatába fegyver híjával azonban már nem mehettek. A világosi fegyverletételnél is csak zászlajukat adhatták át.

A szabadságharc után bátyjához hasonlóan Ferenc is a lappangást választotta, „nem lévén kedve besoroztatni magát osztrák cserepárnak”. Később az erdélyi főkormányshéknél kapott állást Kolozsvárott, a kiegyezés után pedig irodaigazgató lett előbb a bel-, majd a hadügyminisztériumban. Budapesten halt meg 1910-ben.

Pojeni BOGDÁNOVITS VIRGIL a Torontál megyei Eleméren született 1829. december 6-án, földbirtokos családból. Gimnáziumi tanulmányait követően 1846-ban hadfi (tisztjelölt) lett a cs. kir. 2. Hannover huszárezredben. Ezredét - mint azt már említettük - 1848 júniusában a szerb felkelők ellen vezényelték. Velük harcolt Bogdánovits is, akit a magyar hadügyminisztérium hamarosan hadnaggyá léptetett elő. Októberben a honvédsereghez csatlakozó alakulatánál maradt, s novemberben főhadnagy lett. Az ezred 1849 februárjában kivonult a Délvidékről és a Wíndisch-Graetz vezette császári főerőkkel szemben kialakított magyar főszereghez — Feldunai hadsereg - nyert beosztást. A meginduló tavaszi hadjárat során a március 5-i szolnoki, az április 4-i tápióbicskei, 6-i isaszegi, 19-i nagyszallói és 26-i komáromi ütközetben vett részt. Május közepén századossá léptették elő. Ugyancsak harcolt a

nyári hadjárat ütközeteiben és csatáiban, így Perednél (jún. 20.), Komáromnál (júl. 2. és 11.) és Vácánál (júl. 16. és 17.)

A világosi fegyverletétel után közlegényként besorozták a császári hadseregben újjáalakuló 2. huszárezredhez. Ugyanott 1850 decemberében hadnagy, 1855-ben pedig főhadnagy lett. 1855-ben kilépett a hadseregből és hazatért Torontál megyébe gazdálkodni. Nagybecskereken halt meg 1899. május 10-én.

Szamosújvári és némethi DÁNIEL BÉLA a Torontál megyei Gyér községben született 1828 körül, és D. Lázár földbirtokos fia volt. A szabadságharc kitörésekor joggyakornokként lett honvéd 1848 szeptemberében a Pesten szerveződő 13. honvédzászlóaljnál. Alakulatától 1849. február 14-én hadnaggyá nevezték ki a Hajdúságban alakuló 17. Bocskai huszárezredhez. Áprilisban ezrede egyik hadrakész osztályával a felső-magyarországi (IX.) hadtesthez osztották be. Május 4-én főhadnagy lett. A cári csapatok betörését - június közepe -követően részt vett a hadtest Eperjestől Temesvárig tartó visszavonulásában, miközben a Bocskai-huszárok kötelékében június 23-án Somosnál (Lemesán), Túránál (júl. 20.), az augusztus 5-i szőregi ütközetben és egy sor utóvéd harcban mérte össze kardját az orosz huszárokkal és kozákokkal. Ott volt a minden eldöntő augusztus 9-i temesvári ütközetben is.

A szabadságharc után büntetés gyanánt közlegényként besorozták a császári hadseregbe, ahonnan 1851 áprilisában bocsátották el. Az egykori vitéz huszártiszt később a biztosítási szakmában találta meg a megélhetést. Húsz éven át volt az Első Magyar Altalános Biztosító Társaság hivatalnok, végül aradi kirendeltségének vezetője. Ám a szabadságharcról sem felejtkezett meg. A kiegyezés után az Aradi '48-as Honvédegyeletben tevékenykedett. Ez utóbbi elnökeként halt meg 1882-ben Aradon.

DÁNIEL LÁSZLÓ ARTHUR, D. Tivadar kincstári bérlő és Jámorffy Anna fia, Versecen született, 1824-ben. A szabadságharc kitörésekor Krassó megye aljegyzője volt. 1848 októberében a Szepességben szerveződő 19. honvédzászlóaljhoz állt be önkéntesnek. Ugyanott november végén hadnagy lett és részt vett a Galícia felől az országba törő, Schlik tábornok vezette császári hadtest elleni harcokban. 1849 februárjában a 17. Bocskai huszárezredhez került főhadnagyként. Júniusban Dembinski tábornok kapitánnyá léptette elő. A 23-án Lemesánnál (Somos) vívott ütközetben sebesülten orosz fogságba esett. A többi fogollyal együtt az oroszok átadták az osztrákoknak, akik vele szemben is a szokásos büntetést alkalmazták: közlegényként besorozták. Rátermettsége és a tehetsége azonban ott is érvényesült, 1851-ben hadnagy lett, 1854-ben pedig főhadnagy a 7. huszárezredben. Századosi előléptetését már a francia-olasz-osztrák háborúban nyerte, 1859-ben. Ezt követően nyugalmaztatta magát és hazatért Versecre. A város hazafias beállítottságát mutatja, hogy 1866-ban polgármesterévé választotta Dánielt. A kiegyezés után egy ideig országgyűlési képviselő volt, majd ügyvédként Fejér megyében telepedett le (második felesége, Sárközy Johanna ide való volt). Pettend-pusztán halt meg 1888. január 21-én.

GYERTYÁNFFY FERENC az 1795-ben magyar nemesi rangra emelt és bobdai előnevet kapott Gyertyánffy (eredetileg Dsi-rách, vagy Dserák)-családból származott. 1827-ben a háromszéki Vargyason született. Apja Gy. László, anyja Miklós Róza volt. Tanulmányait a brassói gimnáziumban végezte, majd 1845-ben katonai pályára lépett. Hadfi (tisztjelölt) lett az első székely (14.) határőrezredben. 1848 nyarán ezrede 1. zászlóalját mozgósították és a bácskai szerb felkelők ellen vezényelték. Velük tartott Gyertyánffy is. A zászlóalj 1849. január végéig maradt ott, majd Erdélybe indították Bem segítségére. Az indulással egyidőben Gyertyánffy hadnaggyá lépett elő. A február 9-i piski ütközetben tehát már egy

szakasz parancsnoka volt alakulatánál. Alighanem Bem tábornok is elégedett lehetett vele, mivel a csatát követően főhadnaggyá „feljebbítet-te”. Májusban egy újonnan alakult székely honvédszászlóaljhoz került, immár százados-századparancsnokként. A nyári hadjáratban a Székelyföld védelmében az orosz csapatokkal csatázott. Július 5-én a Sepsiszentgyörgy melletti Eprestem előőrsön lévő századával a kozákok meglepték. Mivel menekülési útjukat elvágták, csupán két lehetőség között, a megadás és az egyenlőtlen harc vállalása között választhatott. Mindez akkor a 22 éves százados agyán is átvillanhatott, a habozás azonban csak egy pillanatig tartott. Az életösztön felett győzött a katonai kötelességtudat. Maga köré gyűjtötte embereit, tüzet vezényelt, majd szegezett szuronnyal fogadta az oroszok lovasrohamát. A harc a székely század és bátor parancsnokának hősi halálával végződött, áldozatuk azonban nem volt hiábavaló, céltalan virtuskodás. Önfeláldozásuk a mögöttük gyanútlanul alvó székelyföldi magyar hadosztályt megmentette a katasztrófától, a még nagyobb véráldozattól.

Gertyenyesi HOLLÓSSY JÓZSEF a Temes megyei Gertyenyesen született, 1825. szeptember 17-én. Apja, Korbuly Bogdán szamosújvári eredetű nagykereskedő volt, aki 1832-ben magyar nemességet kapott. Akkor vették fel a Hollóssy nevet. Anyja, Csasz Magda szintén örmény család sarja volt. Tanulmányait gimnáziumban, majd tüzérségi iskolán végezte. 1843-ban tisztjelöltként a 2. Hannover huszárezredbe lépett, ahol 1845-ben hadnagy lett. Ezredével 1848 júniusában a Délvidéken kitört szerb felkelés leverésére vezényelte a magyar kormány. A Béccsel történt szakítást - október - követően honvéd huszár főhadnagy lett a szabadságharcba csatlakozó ezredénél. A tavaszi hadjáratot századosként, illetve századkapitányként küzdötte végig. 1849 nyarán gróf Vécsey Károly tábornoknak, a bánsági hadtest parancsnokának a segédtsíztje lett. A világosi fegyverletételt követően a honvédseregben szolgálatot vállalt volt császári-királyi tisztekhez hasonlóan hadbíróskodás elé állították. Az aradi hadbíróskodás golyó általi halálra ítélte, melyet azonban Haynau 16 év várfofságra változtatott. (A hagyomány szerint a bresciai hóhér szívét a testvér, Lonovicsné, Hollóssy Kornélia, az ismert színésznő könyörgése indította meg.) Végül a 16 évből is csak három lett, 1852-ben kegyelmet kapott. Hollóssyt a kiegyezés után Temes megye szolgabírájává választották, majd a temesvári takarékpénztár igazgatója lett. 1892. január 2-án, Buziáson hunyt el.

KOZÁK JÁNOS Erzsébetvároson született, 1808-ban. Előbb kereskedelmi alkalmazott volt, majd 1828-ban beállt a 8. Koburg huszárezredbe. Hosszú és becsületes szolgálat után 1841-ben elérte a legmagasabb altiszti fokozatot, az őrmesterit, s ezt viselte 1848-ban is. A Galíciában állomásozó „magyar” ezred — mely ugyan magyarországi sorozású volt, katonáinak közel kétharmadát azonban felvidéki szlovákok tették ki - a szabadságharc kitöréséről értesülve, 1848 őszén kisebb-nagyobb csoportokban hazaszökött. Velük jött Kozák is. Itthon az ezredet Soroksár körzetében újjászervezték, s máris létrejött a magyar honvédsereg 8. Koburg huszárezrede (az ezred megtartotta tulajdonosa, Coburg-Gotha szász herceg nevét).

Most már Kozák is tiszt lehetett: november közepén hadnagy, egy hónapra rá pedig főhadnagy. 1849. február közepétől századosi rendfokozatban ezrede tartalék századánál szolgált, ahová a szabadságharc folyamán újabb és újabb újoncok vonultak be, hogy az alapkiképzést megkapva máris tovább menjenek az ezredhez, a harctérre. Július közepén századkapitány és a tartalék század parancsnoka lett. Ez egyben az utolsó ismert adat tevékenységével kapcsolatban.

Szamosújvári NOVAK NÁNDOR Szakáiházán, Temes megyében született, 1821-ben (más adat szerint Nagybecskereken). Katonai nevelőintézetben nevelkedett, majd 1840-ben belépett az 1. Császár huszárezredhez. Hat év szolgálat után tizedesként fejezte be a szolgálatot. Leszerelése után a Torontál megyei bánlakai uradalom gazdatisztje lett. 1848 júniusában katonaviselt egyénként a nagybecskereki nemzetőrzászlóalj hadnagyává választották. Szeptember közepétől a megye önkéntes nemzetőrzászlóaljának főhadnagyként harcolt a megye területére is betört szerb felkelők ellen. Alakulatából 1849. február elején a 72. honvédszászlóalj lett, mellyel ugyanakkor az erdélyi hadszíntérré vezényelték. Piskiné (febr. 9.) Bem tábornok századossá léptette elő.

Nevével ezt követően csak 1867-ben találoztunk a levéltári iratokban, amikor is az Arad megyei '48-as honvédegylet tagjai sorába igazolt. Bírósági végrehajtóként Pécskán halt meg, 1873-ban.

Szamosújvári NOVAK ÓDON szintén Szakáiházán született, 1820. december 13-án. Apja Sz. Ferenc jegyző volt, ő maga feltehetően Sz. Nándor honv. százados testvére lehetett. A gimnáziumot Temesvárott elvégezve maga is a jegyzői pályára lépett. 1840-től a Torontál megyei Nagymargitánjegyzősködött. A szabadságharc kitörésekor már nős volt, három gyermek apja.

1848. szeptember közepén a megyei önkéntes nemzetőrzászlóalj főhadnagya lett. A zászlóalj honvéddé alakulásakor a 29. honvédszászlóaljhoz helyezték át (1849. febr.). Alakulatával az aradi, majd április végétől a temesvári vár ostromában vett részt a szabadságharc végéig. Az utolsó napokban századossá léptették elő.

A fegyverletétel után közlegényként besorozták a császári seregbe, ahonnan azonban 1853 áprilisában megszökött. Neve a kiegyezés után bukkan fel ismét, akkor, 1867/68-ban Resi-cán élt és a Krasso megyei '48-as honvédegylet tagja volt. 1883-ban halt meg.

Aló. Károlyi huszárezredben két örmény eredetű százados is szolgált, a *SIMAY-testvérek*. *LUKÁCS* és *GERGELY*, akik S. Salamon gyulai földbérlő és kereskedő gyermekei voltak. Lukács Gyulán született, 1816-ban (más adat szerint 1817-ben). Gimnáziumi tanulmányait befejezve 1835-ben felcsapott huszárnak a 9. Miklós huszárezredbe. Ugyanott 1837-ben tizedes lett, s az volt 1848-ban is. Az ezredet 1848 nyarán Ausztriából hazavezényelték és a magyar kormány parancsai alá helyezték. Szeptembertől részt vettek a Jellacic elleni harcokban. A bécsi udvarral történt szakítás után ez az alakulat is magyar oldalra állt.

Közben új ezredek is szerveződni kezdtek. Egy ilyen ezred volt a 16. Károlyi huszárezred, melynek kiállítását gróf Károlyi István kezdte meg 1848 őszén, Pest megyében. Az új csapatok a régi, a császári hadseregtől átjött huszárezredek kiszolgált altiszti gárdájából kaptak tiszteket. Simay november végén a hadnagyi rangot átugorva mindjárt főhadnagyként kezdte szolgálatát az említett ezrednél. Önkéntes, besorozható ember, ló akadt elegendő, de már a felszerelés és fegyverzet előteremtésére hónapok kellettek, hiszen a „komplet huszár háromszázegynéhány darabból állt” - mint azt a felszerelésükért felelős kormánybiztos, Nyáry Pál tréfásan megjegyezte. Valóban, a sarkantyútól a csákó tollforgójáig ennyi fajta-féle cikk képezte a huszár és lova teljes felszerelését és fegyverzetét. Minderről pedig nagy tételben egy csupán kézműiparral rendelkező országban kellett gondoskodni. Nem csoda tehát, hogy a 16. Károlyi huszárezred 8 százada csak 1849 tavaszára, nyarára „készült el”.

Simay Lukács 1849 júniusában került a harctérre századával — hogy a meginduló orosz intervenció ellen harcoljon. Bátran küzdött a július 20-i turai lovassági ütközetben, majd Szőregnél (aug. 5.) és Temesvárnál (aug. 9.). Legalábbis erre lehet következtetni abból, hogy a borosjenői fegyverletételnél (aug. 20.) már kapitányként vett kényszerű búcsút kardjától.

További életéről csupán annyit tudunk, hogy Gálbory Rózát vette feleségül és Csanádapácán halt meg 1899-ben.

Öccse, az 1818-ban született GERGELY vele egy osztályban szolgált a Károlyi huszároknál, 1849 márciusától főhadnagyi, júliustól pedig alszázadosi rendfokozatban. (Feltehetően azonos személy volt az 1880-ban Szászrégenben elhunyt Simay Gergellyel.)

Az erzsébetvárosi *SZENKOVICS*-okhárom tisztet adtak a szabadságharcnak (vö. hadnagyk és főhadnagyk). Közülük *FERENC* ért el századosi rangot. Ő 1817-ben született a család ősi városában, s katona lett. 1835-től viselte az osztrák császár-magyar király mundériját, egészen 1848 júliusáig, amikor is a 62. gyalogezred tizedeseként szerelt le. Alakulóban volt ugyanis már a magyar nemzeti haderő, s ehhez akart kerülni. Szeptember elején a Pest megyében szerveződő önkéntes nemzetőrszázalaj főhadnagya lett, mellyel ott harcolt Pákozdnál, a szabadságharc első csatájában, s ott volt a veszített október 30-i schwechati ütközetben is. Ez utóbbit követően századossá léptették elő.

A szépen induló katonai karriernak azonban hamarosan vége szakadt. Tán a frissen kapott elismerés szédítette meg, vagy az anyagi nehézségek okozták, nehezen jóvátehető hibát követett el. Századának zsoldpénzéhez nyúlt. November végén ezért Görgei tábornok parancsára letartóztatták, s hosszan tartó vizsgálati fogságba került. Ez egészen 1849 júliusáig tartott, amikor az orosz támadás következtében minden épkézláb emberre szükség lett. Századosként ismét beosztották az egyik honvédszázalajhoz. A becsületén esett foltot valószínűleg a vérével mosta le. További életpályájáról nem került elő adat, feltehetően hősi halált halt a szabadságharc egyik utolsó ütközetében.

SZENTPÉTERI IMRE Kolozsvárott született, 1819-ben. A helyi gimnáziumban végzett, majd 1836-ban hadfíként beállt az 51. (erdélyi) gyalogezredbe. A ranglétrán haladva 1846-ban őrmester, 1848. június 1-jén pedig hadnagy lett. 1848. november elején főhadnagyként átlépett a 11. (kolozsvári) honvédszázalajhoz. Az erdélyi harcok veterán hőségé lett alakulat kötelékében harcolta végig Bem hadjáratát, egészen Nagyszeben 1849. március 11-én történt bevételéig, ahol századosként hősi halált halt.

Testvére, *SZENTPÉTERI MIKLÓS* 1848 októberében előbb a 31. (szilágysomlyói) honvédszázalaj katonájaként, decembertől hadnagyként küzdött az erdélyi hadseregben. 1849 februárjában főhadnagy, március elején pedig a Kolozsvárott szervezett 73. zászalaj századosa lett. Ő az egyik ütközetben kapott sebében a dési katonai kórházban hunyt el 1849. április 29-én.

Noha nem a szűkebben vett honvédseregben, de az annak harcait támogató önkéntes csapatok egyikénél szolgált a két yÉRTAA?-testvér. Ők a gyergyószentmiklósi örmény Vertán családból származtak, mely „szombatsági” előnévvel kapott magyar nemességet. Apjuk V. János volt, aki 1834-ben családjával Gyergyószentmiklósról Bihar megyébe költözött.

Az idősebb fiú, *ENDRE* 1813. szeptember 23-án született Gyergyószentmiklóson. Jogot végzett Pesten, majd 1837-ben ügyvédi vizsgát tett. Ezt követően ügyvédként Bihar

megyében tevékenykedett. 1848 tavaszán járási szolgabíróvá választották. 1849 februárjában a megyében alakuló, Csanády István szervezte gerilla-csapat századosa és egyik századának parancsnoka lett. A két századból álló gyalogos alakulat hamarosan a zarándi hadosztályhoz került, ahol a szabadságharc végéig az érchegyeségi román felkelők elleni harcokban vett részt. A szabadságharc leverése után visszavonultan élt, s csak az alkotmány rövid életű visszaállítása idején lépett ki az „önkényuralom elleni passzív rezisztenciából”. Akkor, 1861-ben országgyűlési képviselővé választották. A kiegyezés után számos irodalmi és politikai cikke jelent meg az Alföld c. lap hasábjain Kunágotai név alatt. 1879. március 26-án, Battyán halt meg.

Testvére, az 1820 körül született *MÁRTON* a Csanády-féle szabadcsapatban előbb főhadnagyként, majd 1849 májusától a másik század százados-parancsnokaként küzdött. A kiegyezés után Torda-Aranyos megye járásbírói írnoka lett. A megyei '48-as honvédegyelet tagja volt egészen 1894. június 30-án, Kolozsvárról bekövetkezett haláláig.

A HONVÉDSEREG FELSZERELÉSI KORMÁNYRIZTOSA

Az 1848/49-es honvédseregben szolgáló örmény tisztek és katonák felsorolása nem lenne teljes, ha nem ejtenénk szót egy olyan kiemelkedő személyiségről, mint *LUKÁCS SÁNDOR*. Kiss Ernőhöz, Czecz Jánoshoz, Lázár Vilmoshoz és Lukács Déneshez hasonlóan ugyanis neki is országos, kiemelkedő szerep jutott 1848/49 honvédseregét illetően.

Lukács Sándor a már említett Lukács Dénes honvéd tüzér ezredes unokatestvére volt, Ignác földbirtokos fia. Szintén Nagyváradon született, 1822-ben. Ügyvédi képesítést szerzett, majd Győrben telepedett le, ahol hamarosan a város politikai és kulturális életének egyik meghatározó személyisége lett. A helyi haladók pártjának egyik vezetője, ismert reformpárti politikus.

A '48-as márciusi forradalom után a város egyik országgyűlési képviselőjévé választották. Jellacic támadása idején — 1848. szept. 20. — a város kormánybiztosává nevezték ki. E minőségében ősztől az ő felügyelete és irányítása alatt szerveződött a 23. és 39. győri honvédszászlóalj.

1849. január 9-én a forradalmi kormány a honvédsereg felszerelési kormánybiztosává tette meg. Ez lényegében azt jelentette, hogy neki kellett átvennie a honvédsereg felruházását és felszerelését végző központi szerv, az Országos Ruházati Bizottmány feletti közvetlen felügyeletet. Már az ő közvetlen irányításával költözött az említett ORB több száz lovaszeker-nyi anyagával, munkaeszközeivel és jelentős számú személyzetével Budáról 1849 januárjában a hadihelyzet következtében Nagyváradra. Az ügyes és energikus Lukácsnak volt köszönhető, hogy nemcsak az áttelepülés történt meg zökkenőmentesen, de a termelés is késedelem nélkül beindult, s folyt szakadatlanul, 1849 májusáig. Ennek eredményeként a gyártás mindaddig az igényekkel is lépést tudott tartani.

Az már nem Lukácson múlt, hogy a kormány hibás döntése következtében májusban az Országos Ruházati Bizottmányt Nagyváradról ismét a fővárosba költöztették. Ez ugyanis majd két hét kiesést jelentett a termelésben. Ráadásul, mire a munka újra beindult, máris ismét csomagolni kellett. A közeledő orosz csapatok elől előbb Szegedre, majd Aradra költöztek. Lukács így hiába tett meg minden tőle telhetőt, a június-júliusban gomba módra szaporodó új alakulatok ruha- és felszerelési igényeit már csak részben tudta kielégíteni.

Mivel tevékenységét az ellenség táborában is számon tartották — távollétében 1852-ben halálra is ítélték —, az emigrációt választotta. Előbb az Egyesült Államokban, majd Franciaországban telepedett le. Ott is halt meg, elhagyatottan, Bisanos városában, 1854. június 8-án.

HONVÉD HADNAGYOK ÉS FŐHADNAGYOK

NÉV	SZÜLETETT		RENDFOKOZAT	BEOSZTÁS	MEGHALT	
Adamovich János	Újvidék	1830	hadnagy	115. honv. zlj.	?	
Akoncz József	?	?	hadnagy	73. honv. zlj.	Kolozsvár	1885
Antalffy József	? (Bács megye)	1827	hadnagy	2. hús. ezred	?	?
Bogdánffy Gábor	Kolozsvár	?	hadnagy	4. vadászezred	Kolozsvár	1868
Czecz István	Marosvásárhely	1816	főhadnagy	13. hús. ezr.	?	?
Esztegar László	Lúgos (Bihar megye)	1814	főhadnagy	32. honv. zlj.	?	?
Gajzágó János	Pó-puszt (Heves megye)	1821	hadnagy	tüzérség	?	?
Gajzágó László	?	1825	főhadnagy	2. vadászezred	Szamosújvár	1893
Gajzágó Salamon	Turpásztó (Heves megye)	1830	hadnagy	35. honv. zlj.	Budapest	1898
Gámán Zsigmond	Kolozsvár	1829	hadnagy	2. vadászezred	Kolozsvár	1907

Gorove István	?	1829 . k.	főhadnagy	3. honv. zlj.	Sarkad (Bihar megye)	1912 .
Gyertyánffy Adolf	?	?	hadnagy	77. honv. zlj.	?	1850 .
Gyertyánffy Gyula	Nagybecs kerek	1825 .	főhadnagy	27. honv. zlj. tart.	?	?
Gyertyánffy László	?	1831 .	hadnagy	17. husz. ezr.	Riva, Tirol	1890 .
Gyertyánffy Zsigmond	Gád (Torontál megye)	1826 .	főhadnagy	segédtszt	?	?
Hankovits Károly	?	1826 . k.	hadnagy	kórházk.	Nagyvárad	1878 .
Harmath Miklós	Szamosúj vár	1832 . k.	főhadnagy	4, vadászrezd	Bécs	1854 v.
Issekutz Antal	Ittebe (Torontál megye)	1835 .	hadnagy	7	?	?
Issekutz Imre	?	?	hadnagy	élelmezés	?	?
Issekutz Zsigmond	Ittebe (Torontál megye)	1830 .	főhadnagy	2. husz. ezr.	Budapest	1900 .
Kövér Gusztáv	Angyalkút	1828 .	főhadnagy	2. husz. ezr.	?	?

NÉV	SZÜLETETT	RENDFOKOZAT	BEOSZTÁS	MEGHALT		
Kövér Lajos	Angyalkút	1825.	hadnagy	36. honv. zlj.	Pest	1863 .
Lászlóffy Antal	Temesvár	1827.	hadnagy	131. honv. zlj.	Budapest	1900 .
Lászlóffy Bogdán	?	?	hadnagy	73. honv. zlj.	?	?
Lászlóffy Károly	Szilágysomlyó	1825.	főhadnagy	16. honv. zlj.	?	?
Lukács István	Nagyvárad	1821. k.	főhadnagy	tüzérség	Temesvár	1849 .

Lukács Kálmán	Nagyvárad	1828. k.	hadnagy	tüzérség	?	?
Lukács Pál	Nagyvárad	1825.	hadnagy	23. honv. zlj.	?	?
Nóvák Bogdán	Marosvásárhe- ly	1830.	hadnagy	12. honv. zlj.	Budapest	1903 .
Nóvák Imre	Szamosújvár	1819.	főhadnagy	7. husz. ezr.	Paks	1901 .
Nóvák János	Nagyvárad	1804.	főhadnagy	59. honv. zlj.	?	?
Nóvák Tivadar	Szamosújvár	1811.	főhadnagy	nemzetőr segéd tisz	Pest	1849 .
Nuricsán József	Kolozsvár,	1817.	főhadnagy	3. vadászezre- d	Szamosújvár ,	1901 .
Papp Márton	?	1821. k.	hadnagy	135. honv. zlj.	Erzsébetváro- s,	1893 .
Pátrubán Márton	Székekykeresz- túr	1819.	főhadnagy	85. honv. zlj.	?	?
Sárosi Pál	?	?	főhadnagy	12. honv. zlj.	Szászfenes,	1850 .
(HádsiánKajta)						
Szarukán János	?	?	főhadnagy	49. honv. zlj. tart.	Marisell,	1849 .
Szenkovits Imre	Erzsébetváros ,	?	hadnagy	3. vadászezre- d	?	?
Szenkovits Miklós	?	1824. k.	hadnagy	3. vadászezre- d	?	1906 .
Szentpéteri Ferenc	Kolozsvár	?	hadnagy	32. honv. zlj.	Piski, Hunyad m.	1849 .
Szongott Jakab	Szamosújvár	?	hadnagy	újonctelep	?	?
Voith József	Kackó, Belső- Szolnok m.	1824.	hadnagy	67. honv. zlj.	Kolozsvár,	1881 .
Voith Miklós	Magyarláros Belső-	1817.	hadnagy	11. honv. zlj.	?	?

FORRÁSOK

- ÁVEDIK Félix:** A magyar örménység múltja és történeti jelentősége
Budapest, 1921.
- ÁVEDIK Lukács:** Szabad királyi Erzsébetváros monográfiája
Szamosújvár, 1896.
- BONA Gábor:** Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848-49.
Budapest, 2. kiad. 1987.
- BONA Gábor:** Kossuth Lajos kapitányai
Budapest, 1988.
- HEGEDŰS
János:** Kiss Ernő az aradi vértanú hős emléke
Nagybecskerek, 1906.
- KATONA
Tamás:** Az aradi vértanúk I—II.
Budapest, 1979.
- SZONGOTT
Kristóf:** Szamosújvár szb. kir. város monográfiája 1800-1900. I-IV.
k.
Szamosújvár, 1901.
- SZONGOTT
Kristóf:** A magyarhoni örmény családok geneológiája
Szamosújvár, 1898.

Valamint a szerző életrajzi gyűjteménye az 1848/49-es honvédsereg tisztikaráról.

Tartalom

A szabadságharc örmény hősei

Honvéd altábornagy

Eleméri és ittebei Kiss Ernő

Honvéd tábornok

Gidófalvi Czecz (Czetz) János

Honvéd ezredek

Szkárosi Lázár Vilmos

Lukács Dénes

Honvéd alezredek

Benő István

Szamosújvári Bogdánffy (Bogdánfi) Antal

Honvéd őrnagyok

Pojani Bogdánovits Hubert

Deák György

Gattáji Gorove Antal

Hankovics György

Eleméri és ittebei Kiss Antal

Honvéd századosok

Bocsánczy Adolf

Szamosújvári Bogdánffy (Bogdánfi) Ferenc

Pojeni Bogdánovits Virgil

Szamosújvári és némethi Dániel Béla

Dániel László Arthur

Gyertyánffy Ferenc

Gertyenyesi Hollósy József

Kozák János

Szamosújvári Nóvák Nándor

Szamosújvári Nóvák Ödön

Simay Lukács

Simay Gergely

Szenkovics Ferenc

Szentpéteri Imre

Szombatsági Vertán Endre

Szombatsági Vertán Márton

Felszerelési kormány biztos

Lukács Sándor

Táblázat

Forrásjegyzék